

DİN VE ŞİDDET

Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 11

DİN VE ŞİDDET

Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla

Editör

Faruk SANCAR

Editör Yrd.

Süleyman TURAN

Bayramali NAZIROĞLU

Emine BATTAL

Kapak

Gökçe ARİFOĞLU

Dizgi-Tasarım

Öznur YILDIRIM

Baskı - Cilt

Arkadaş Basım Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad.

Sütçüoğlu İş Hanı No: 37/4

Ulus/ANKARA

Tel: (+90) 312 341 63 10

ANKARA 2016

ISBN: 978-605-9072-03-8

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

0 (464) 223 61 26 - 1669

donersermaye@erdogan.edu.tr

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun

20.04.2016 Tarih ve 343 Nolu kararı ile basılmıştır.

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Recep Tayyip Erdoğan

Üniversitesi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

DİN VE ŞİDDET

Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla

Editör

Faruk Sancar

Editör Yardımcıları

Süleyman Turan - Bayramali Nazıroğlu

Emine Battal

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN DİNİ TEMELİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Asife Ünal

Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Giriş:

Kadına yönelik şiddetin dini temelini incelemeye başlamadan önce, sempozyumda sadece tek tebliğle ele alınması dolayısıyla genel olarak kadına karşı şiddet üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu sebeple birinci bölümde kadına yönelik şiddetin tanımı, çeşitleri, sebepleri, yaygınlığı ve önlenmesine dair çalışmalar ana hatlarıyla ele alınacaktır. İkinci bölümde kadın algısının dinlerdeki temeli üzerinde durulacak, Yahudilik ve Hıristiyanlığın kadın algısının İslâm'ı etkileyip etkilemediği incelenecektir. Üçüncü bölümde ise İslâm'da kadına karşı fiziksel şiddet, Nisa Suresi 34. Ayet ve Hz. Muhammed'in uygulamaları bağlamında ele alınacaktır.

1. Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddeti Birleşmiş Milletler; *"Cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona acı veren, fiziksel, cinsel veya ruhsal hasarla sonuçlanan veya sonuçlanması ihtimali bulunan, kamusal alanda veya özel yaşamda ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranış"*¹ olarak tanımlamaktadır.

Şiddet denilince akla ilk olarak fiziksel şiddet gelmekle birlikte psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet de kadına karşı uygulanan diğer

1 Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarih ve 44/104 sayılı Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildirisinin 1'inci maddesi
http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_19.pdf(10.09.2015)

şiddet biçimleridir. Bedene yapılan her türlü saldırı fiziksel şiddet olarak görülüp önemsenmekte ancak sürekli bağırarak, sert konuşmak, küfür ve hakaret etmek, küçümsemek, aşağılamak, alay etmek, başkalarıyla kıyaslamak, sürekli baskı ve kontrol altında tutmak, sevdiklerinde uzak tutmak, kişisel gelişimine engel olmak gibi birçok psikolojik şiddet davranışı daha az önemsenmektedir. Taciz, tecavüz, ensest, zorla evlendirme, kadına istemi dışında yöneltilen her türlü cinsel içerikli söz veya eylem cinsel şiddet kapsamına girmektedir. Kadının istemediği bir cinsel davranışa zorlanmasının aile içi boyutu genellikle göz ardı edilmektedir. Ekonomik şiddet ise kadını ekonomik olarak baskı altında tutmak, ihtiyaçlarını kasten karşılamamak, zorla çalıştırmak veya çalıştırmamak, malına ve/ya gelirine el koymak gibi davranışlardır.

Kadına yönelik şiddetin çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. UNISEF tarafından 1993'de yapılan bir çalışmada kadına yönelik aile içi şiddet çok boyutlu bir sorun olarak ele alınmış ve bu bağlamda konunun sosyal, kültürel, ailevi ve bireysel boyutları tanımlanmıştır. Kadına yönelik aile içi şiddetin ortaya çıkışını etkileyen faktörler bireysel faktörler, ilişki faktörleri, yakın çevreye ilişkin faktörler ve toplumsal faktörler olmak üzere dört temel grupta açıklanabilir. Bireysel faktörler arasında eşlerin erken yaşta evlenmeleri, depresyon ya da kişilik bozuklukları yaşamaları, düşük gelire sahip olmaları, çocukken şiddete maruz kalma veya tanık olma sayılabilir. Evlilikte çatışma yaşama ve ilişki problemlerini çözememe, ailede erkek hâkimiyetinin baskın olması, ailenin koruma ve destekleme işlevlerini yerine getirememesi ilişki faktörlerinden bazıları olarak belirtilebilir. Yakın çevreye ilişkin faktörler arasında ise yakın çevrenin şiddeti olağan sayarak desteklemesi ve aile içi şiddete karşı yakın çevrenin yaptırımlarının yetersiz olması gösterilebilir. Geleneksel toplumsal cinsiyet normları ve şiddeti besleyen normlar da toplumsal faktörler bağlamında sayılabilir.²

Aile içi şiddete neden olan faktörleri kültürel, ekonomik, yasal ve siyasi faktörler olarak sınıflandırmak da mümkündür.³ Bunlar ve benzeri başka sınıflandırmalar şiddeti doğuran faktörlerin çok boyutlu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet ile ilgili araştırmalardan birinde aile içi şiddet görmüş evli kadınlara şiddetin nedenleri sorulmuş-

2 *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Haz: Fidan Korkut Owen - Dean W. Owen, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s. 21.

3 *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, s. 21.

tur. Bu kadınlardan % 32'si erkeğin ailesiyle yaşanan sorunları, % 22'si ekonomik sorunları, %21'i erkekle ilgili sorunları, % 18'i kadınla ilgili nedenleri, % 13'ü ise çocuklarla ya da çocuk veya erkek çocuk olmaması ile ilgili sorunları sebep olarak göstermiştir.⁴ Son dönem araştırmalarda şiddeti doğuran sebeplerin önemli bir kısmının toplumsal cinsiyetle ilişkili olduğu; değişen aile yapısında kadının konumunun, geleneksel kadın algısı ile çelişmesinin de şiddete sebep olduğu belirtilmektedir.

Kadına yönelik farklı şiddet biçimleri, kısa veya uzun vadede etkili olarak kadının sağlığını, yaşama isteğini, enerjini kaybetmesinden, hayatını kaybetmesine kadar varan sonuçlar doğurabilmektedir.

Burada cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını bir kez daha açıklamak uygun olacaktır. Cinsiyet(sex), kişinin doğuştan erkek veya kadın olarak dünyaya gelmesi yani biyolojik cinsiyetidir. Elbette belirli farklarla dünyaya gelen kadın ve erkek buna uygun donanımla varlığını kadın veya erkek insan olarak sürdürmektedir. Ancak bu biyolojik cinsiyetin yanında bir de toplumsal cinsiyet(gender) vardır ki işte insanı toplum içinde kadın veya erkek olarak konumlandıran toplumun bu algısıdır. Yani “cinsiyet, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri; toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkeğe toplumun verdiği roller, görevler ve sorumluluklar; toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı ve beklentileriyle ilgili bir kavramdır”⁵

Toplumsal cinsiyet kadını da, erkeği de şiddetle karşı karşıya getirebilmekte; ancak genellikle kadın şiddet uygulanan, erkek ise uygulayan taraf olmaktadır. Kadının tarih boyunca yaşadığı olumsuzluklar biyolojik cinsiyetinden değil, toplumsal cinsiyetinden kaynaklanmaktadır. Toplumun kadın algısı, kadına karşı şiddete zemin hazırlamakta; farklı zaman ve toplumlarda genellikle kadının mağduriyetine yol açmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu 2014 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliğinde 142 ülke arasında 125. sıradadır.⁶ Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bu kadar geride olan Türkiye'de aile içi şiddet oranları da çok yüksek düzeydedir.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları konusunda yaptırdığı Aralık 1993-Aralık 1994 dönemini kap-

4 *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Ankara 2009, s. 83-84.

5 *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, Haz. Sarp Üner, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s.6.

6 *The Global Gender Gap Report 2014*, s. 9,

http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf (08.09.2015).

sayan bir araştırmaya göre kadına karşı fiziksel şiddet oranı % 34'dür. Sözlü şiddet oranı ise %53 olarak tespit edilmiştir.⁷ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2008'de yaptırıp 2009'da yayınladığı Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre ise her 100 kadından 42'si aile içi fiziksel ve cinsel şiddet görmektedir.⁸ Aynı araştırma 2014 yılında tekrar yaptırılıp 2015'de yayınlanmış ancak sonuçların fazla değişmediği; fiziksel veya cinsel şiddet gören kadınların oranının % 42'den sadece % 38'e düştüğü görülmüştür. Kadınların dile getirdikleri şiddet biçimleri arasında en yaygın olan duygusal şiddet/istismar ise her iki araştırmada da %44 düzeyindedir.⁹ Bunların içine psikolojik ve ekonomik şiddet de katıldığında kadınların neredeyse tamamına yakınının şiddetin farklı türleri ile karşı karşıya kaldığını söylemek abartılı olmayacaktır.

1994'den 2008 kadar olan dönem içinde şiddet oranındaki % 8'lik yükselme, bir taraftan ciddi bir artış olarak görülebilirken, diğer taraftan şiddetin açığa çıkarılmasına bağlı olarak değerlendirilebilir. Zira aile içi şiddetin oranı, ancak dile getirilmesi ve sağlık kuruluşları vs. aracılığıyla bir şekilde ortaya çıkarılması ile tespit edilebilmektedir. Aile içi şiddetin gizlenmesi diğer şiddet türlerine göre daha kolaydır. 1994'de yapılan araştırmaya göre, kadın ve erkek (daha çok kadın) ailedeki şiddet olaylarını konuşmaktan sıkıntı ve üzüntü duymaktadır. Bu duygunun doğal sonucu ise şiddetin varlığını kabullenme ya da özellikle cinsel şiddet olaylarında olduğu gibi ayrıntılı konuşmaktan kaçınmadır. Olayın "kol kırılır yen içinde kalır" misali aile ve yakın çevre içinde kalması, bir yandan aile birliğinin sürmesini sağlarken diğer yandan da şiddetin tekrarlanma ve kurumsallaşmasına sebep olmaktadır.¹⁰ 1994'de yapılan araştırmaya göre şiddete uğrayanların % 80'e yaklaşan bir bölümü yapacak fazla bir şey olmadığına inanmaktadır. Bu durum çaresizliğin kabulü anlamına gelmekte ve şiddete maruz kalanların pasif tutumuna yol açmaktadır.¹¹

Toplumdaki geleneksel değerlerin ve cinsiyete dayalı aile içi ilişkilerin varlığı bir ölçüde kadının, erkeğin uyguladığı şiddeti kabullenmesine, erkeğin ise bu durumu kendi konumunun doğal bir gereği olarak

7 *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları* (Aralık 1993-Aralık 1994), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1995, s.205.

8 *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, s.46-47.

9 *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2015, s.120.

10 *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*, s.205.

11 *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*, s.209.

saymasına yol açmaktadır.¹² Türkiye’de şiddetin bir terbiye biçimi olarak algılanması ve bunun hem aile içinde hem de kamusal yaşamda meşru olarak görülmesi de, şiddetin gizlenmesine ve devamına yol açmaktadır.¹³

Böylesine yaygın olan kadına yönelik şiddetin önlenmesi gerektiği açıktır. Ancak dünyada bu konuda birtakım çalışmalar yapılmaya başlanmasının tarihi çok yenidir.¹⁴ Otuz yılı aşkın süreç içerisinde uluslararası kuruluşların yürüttüğü çalışmalar ve kadın hareketinin çabaları ile yüzyıllardır “normal” karşılanarak içselleştirilen kadına yönelik şiddet görünürlük kazanmaya başlamış, bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda şiddeti önleme konusunda politikalar üretilmeye başlanmıştır.¹⁵

Birleşmiş Milletlerin 1989 tarih ve 12 no.lu kararına göre şiddeti önlemek devletlerin yükümlülüğündedir. Birleşmiş Milletlerin 1993 tarihli Bildirisine göre de “Devletler kadınlara karşı şiddeti yasaklar ve kadınlara karşı şiddetin tasfiye edilmesi konusundaki yükümlülüklerinden kaçınmak üzere her hangi bir örf ve âdeti, geleneği veya dinsel düşünceyi ileri süremez.”¹⁶ Buna dayanarak devletlerin kadına karşı şiddeti önlemek için yürüttükleri çalışmaları ana hatlarıyla şöyle sıralamak mümkündür:

Birleşmiş Milletler Bünyesinde;

1981’de CEDAW/ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women/ Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (8 Aralık 1979’ da kabul edilmiş, 3 Eylül 1981’de yürürlüğe girmiştir.),¹⁷

1986’da CEDAW’ın Türkiye’de iç hukukun parçası olması,

1989’da 12 no.lu karar ile devletlerin yükümlülüğü,

1992’de 19 no.lu kararda kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı bir ayrımcılık biçimi olduğu ve insan haklarını kullanmasını engellediğinin

12 *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*, s.12.

13 *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*, s.3.

14 Doğrudan kadına ilgili sözleşmelerin tarihleri de çok eski değildir. Bunların en önemlileri 1946’da Kadının Statüsü Komisyonu Kurulması, 1952’de Kadının Siyasi Hakları Sözleşmesi, 1957’de Evli Kadınların Vatandaşlığı Sözleşmesi, 1962’de Evlilikte Rıza ve Asgari Evlilik Yaşı ile Evliliklerin Kayıt Altına Alınma Sözleşmesidir.

15 Ekin Bozkurt Şener, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi*, Ankara 2011, s.28.

16 Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarih ve 44/104 sayılı Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildirisi’nin 4’üncü maddesi

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_19.pdf (10.09.2015)

17 http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_07.pdf (10.09.2015)

vurgulanması,

2003'de Ek İhtiyari Protokol ile CEDAW'a şikayet ve inceleme yetkisi verilmesi önemli çalışmalaradır.

Konferanslar:

1975'de Mexico City'de 1. Dünya Kadın Konferansı

1980'de Kopenhag'da 2. Dünya Kadın Konferansı

1985'de Nairobi'de 3. Dünya Kadın Konferansı

1995'de Pekin'de 4. Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiş, Pekin Deklarasyonu Eylem Platformu oluşturulmuştur.

Avrupa Birliğindedeki 1980'lerden itibaren birtakım çalışmalar yapılmış, sözleşmeler imzalanmıştır.

Türkiye'de CEDAW protokolüne uygun iyileştirme çalışmaları yapılmış, 12 Ocak 1998'de 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" çıkarılmıştır. En son 2011'de İstanbul'da, "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)" imzalanmıştır. Bu sözleşmeye dayalı olarak 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" çıkarılmış ve 8 Mart 2012'de yürürlüğe girmiştir.¹⁸

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yapılan çalışmaların yeterli olmadığı, şiddet oranlarının düşmemesi ile ortaya çıkmaktadır. Şiddetin bütün yönleriyle ele alındığı bu toplantıda kadına yönelik şiddetin sadece bir tebliğ ile ele alınması elbette yeterli değildir. Nitekim bu tebliğde de kadına karşı şiddetin ancak fiziksel boyutu ele alınabilecektir.

2. Kadın Algısının Oluşmasında Dinin Rolü

Din toplumun her alanında olduğu gibi toplumsal cinsiyet alanında da önemli bir belirleyicidir. Kadın ve erkeğe yönelik kalıp yargılar kültürün ve dinin etkisiyle oluşmakta, kabul edilmekte, benimsenmekte ve yaşanmaktadır. Kaynağı ve çıkış yeri itibarıyla Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın kadın algısı birbirine benzer özellikler taşımaktadır.

18 Bu konuda yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Eray Karınca, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) yay., 2008; Stratejik Plan-2008-2012, KSGM yay., Ankara 2007; *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı-2008-2013*, KSGM yay., Ankara 2008; Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, KSGM yay., Ankara 2006.

a. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın Algısı

Yahudilik ve Hıristiyanlığın kadın algısının oluşmasında kadının yaratılışı ile ilgili kabulün büyük etkisi bulunmaktadır. Bilindiği gibi Kitabı Mukaddes'te verilen iki ayrı yaratılış hikâyesinden ilkinde kadın ve erkeğin birlikte yaratıldığı belirtilse de,¹⁹ ikinci anlatım kadının *erkekten ve erkek için* yaratıldığını söylemektedir. Şöyle ki Tevrat'a göre Allah Âdem'in yalnız olmasını iyi bulmayarak, kendisine uygun bir yardımcı yapmayı arzu eder. Çeşit çeşit canlılar yaratarak Âdem'den onlara isim koymasını ister. Âdem onlara isim koyar ancak bunların içinden kendisine uygun bir yardımcı bulunamaz. Bunun üzerine gündeme gelen Havva'nın yaratılışı Tevrat'ta şöyle anlatılmaktadır: *"Rab Allah, Adam'ın üzerine bir uyku getirdi ve o uyudu. Onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. Ve Rab Allah Adam'dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu Adam'a getirdi. Ve Adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir. Buna nisa denilecek çünkü o insandan alındı."*²⁰Bu yaratılış öyküsü kadını ikinci planda bırakan bir algıya yol açan ilk husustur.

Yahudi Hıristiyan kültürün kadın telakkisine temel olan ikinci husus ise ilk günahın doğrudan Havva'nın, dolayısıyla kadının sorumlu tutulmasıdır. Tevrat'a göre Havva, yılanın kendisini kandırması sonucu Allah'ın yenilmesini yasakladığı ağaçtan önce kendisi yer ve ardından Âdem'e yedirir. Allah'ın sorgusuna Âdem *"Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim"* diye cevap vererek sorumluluğu doğrudan Havva'ya atar. Havva ise yılanı suçlar. Allah üçünü de cezalandırır. Yılan lanetlenmek, karnı üzerinde yürümek, toprak yemek ve kadınlar ile arasında düşmanlık olması ile cezalandırılır. Tevrat'ın ifadeleri ile Âdem ve Havva'nın cezası ise şöyledir: *"Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım. Arzun kocana olacak o da sana hâkim olacaktır. Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu, ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin. Sana diken ve çalı bitirecek ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar alınının teriyle ekmek yiyeceksin, çünkü ondan alındın, çünkü topraksın ve toprağa döneceksin."* Ve bundan sonra Âdem içinden alındığı toprağı işlemek için Aden'den çıkarılır, kovulur.²¹

Âdem'in dolayısıyla insanlığın cennetten kovulmasına Havva'nın sebep olduğu inancı Yahudilikte kadının günaha sevk edici bir varlık ola-

19 Tekvin,1/26-27.

20 Tekvin, 2/18-24.

21 Tekvin, 3/1-24.

rak görülmesine yol açmıştır. Buna dayanarak kadın “güvenilmemesi, sır verilmemesi gereken”²², “yaygaracı, bön, bir şey bilmeyen”²³, ölümden acı, yüreği tuzak ve ağ, elleri zincir olan, Allah önünde iyi olan adamın kaçıp kurtulduğu, suçlu olanın ise tutulduğu”²⁴ bir varlık olarak tavsif edilebilmiştir.

Hıristiyanlıkta ise bu yasak ağaçtan yeme suçunun “asli günah” olarak bütün insanlığa geçtiğine inanılmaktadır ve buna kadının sebep olduğu düşüncesi yüzyıllardır devam eden olumsuz kadın algısına zemin hazırlamıştır. Kadının bu günahının bedelini erkeğe tabi olarak ödeyeceği inancı, kadınla erkek arasında büyük bir eşitsizlik meydana getirmiştir. Yeni Ahit’te erkeğin kadına hâkim olduğuna dair çok açık ifadeler mevcuttur. Bugünkü Hıristiyanlığın mimarı kabul edilen Pavlus’un: “Bilmenizi isterim ki erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih’in başı Allah’tır... Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.”²⁵ ifadesi bunların en önemlilerinden biridir. Evli kadının, kocası sağ oldukça kanun ile ona bağlı olduğunu²⁶, söyleyen Pavlus, “Ey kadınlar! Kendi kocalarınıza Rabbe tabi olur gibi tabi olun. Çünkü bedeniniz kurtarıcısı Mesih kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Fakat kilise Mesih’e tabi olduğu gibi, kadınlar da böylece her şeyde kocalarına tabi olsunlar.”²⁷ ifadeleriyle de erkeğin kadın üzerinde hâkimiyetini vurgulamaktadır.

Kitabı Mukaddes’teki bu ifadeler gerek Yahudilik gerekse Hıristiyanlık tarihinin kadın açısından hiç de iç açıcı olmaması sonucunu doğurmuştur. Yahudiliğin Talmud metinlerinde ve Hıristiyan Kilise Babalarına ait metinlerde de kadınla ilgili küçültücü, aşağılayıcı ve şiddet içeren ifadeler bulunmaktadır. Bütün bu olumsuz kadın algısı daha sonra gelen İslâm dininin kadın algısını da etkilemiş görünmektedir.

b. İslâm’ın Kadın Algısı

Yahudi ve Hıristiyan kültürün kadın algısına temel teşkil eden kadının erkekten ve erkek için yaratıldığı inancı İslâm dininde mevcut mudur?

Kur’an’da insanın yaratılması ile ilgili ayetler, Kitabı Mukaddes’in anlatıları ile uyumlu olduğu halde kadının yaratılması için aynı şeyi söy-

22 Mika, 7/5.

23 Süleyman’ın Meselleri, 9/113.

24 Vaiz, 7/26.

25 I. Korintoslulara, 11/3,8-9

26 Romalılara, 7/2.

27 Efesoslulara, 5/22-24.

lemek mümkün değildir. Kur'an kadının yaratılışı ile ilgili ayrıntılı bilgi vermemektedir. Kur'an'da yaratılış ile ilgili olarak "Sizi bir tek nefisten yaratan ondan eşini var eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize karşı gelmekten sakının."²⁸ ayeti üzerinde farklı yorumlar yapılmaktadır. Klasik tefsirlerde genellikle bu ayetteki "nefsi vahide/bir tek nefis" Hz. Âdem'e, "ondan eşini" ifadesi de Hz. Havva'nın ondan yaratıldığına işaret olarak yorumlanmaktadır. Buradan hareketle tefsirlerde kadının yaratılışını neredeyse Tevrat metinleriyle aynı şekilde anlatan ifadeler bulunabilmektedir. Oysa "nefsi vahide"yi kadının ve erkeğin yaratıldığı bir tek öz olarak yorumlamak da mümkündür.²⁹

Hadis literatüründe bulunan kadının ege kemiğinden yaratıldığına dair metinler³⁰ de kadının hassasiyetine işaret eden mecazi yorumlar olarak görülebilmektedir. Ayrıca kadının veya erkeğin ilk yaratılışında hangi malzemenin kullanıldığı, onların insan olarak değerini değiştirmez. "Beni şundan yarattığın için ben daha üstünüm" anlayışı, şeytanın Âdem karşısındaki tavrıdır ve bu tavır şeytanın lanetlenmesine vesile olmuştur. Allah yaratmanın her türüne kadirdir. Dilerse bir malzeme kullanır, dilerse erkek ve kadını vesile kılar, dilerse Hz. İsa gibi bu vesilenin birini iptal eder.

Yahudi Hıristiyan kadın algısına temel oluşturan yasak ağaçtan yeme konusu ise Kur'an da anlatılmakla birlikte, bu konuda Hz. Âdem'in değil de eşinin suçlanması söz konusu olmayıp, ikisinin de bu suçlarına karşı tevbe ettiği ve affedildikleri belirtilmektedir.³¹ İnsanın cennetten çıkarılmasına sebep olan bu günahın insan nesline geçmesi gibi bir anlayış da İslâm'da mevcut değildir. Zaten Kur'an'a göre insanın yaratılış amacı "yeryüzünde halifelik" olarak o yaratılmadan önce belirlenmiştir.³²

İslâm'ın başlangıçta kadın konusunda sergilediği o dönem için gerçekten inkılap sayılabilecek olumlu yaklaşım, gerek Yahudi ve Hıristiyan kültürün kadın algısının, gerekse İslâm öncesi dönemin uygulamalarının etkisi ile zamanla kaybolmuştur. Uygulamada ne yazık ki Kur'an'da

28 Nisa 4/1.

29 Bkz.Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali-Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu yay., Ankara 2015, s.131.

30 "Kadınlar hakkında hayırlı olup nezaketle muamele etmeniz hususunda tavsiyeme riayet ediniz. Çünkü onlar ege kemiğinden yaratılmıştır. Ege kemiğinin en eğri tarafı üst kısımdır. Bunu düzelteyim dersin hemen kırarsın. Kendi haline bırakırsan öylece kalır. O halde kadınlar hakkında birbirinize iyilik tavsiye ediniz." (Buhari, Nikâh,80)

31 Taha 20/114-123.

32 Bakara 2/30.

kadın lehine olan pek çok ayet görmezden gelinerek, aleyhte yorumlanan birkaç ayet öne çıkarılmış; Kur'an'ı en güzel şekilde hayatında tatbik eden Hz. Peygamberin uygulamaları göz ardı edilmiş; buna karşılık kadın aleyhtarlığına delalet edecek birçok söz hadis literatüründe ve dini metinlerde yer bulmuştur. Bunlara doğrudan temas etmek bu bildirinin sınırlarını aşacağı için sadece kadına karşı fiziksel şiddete temel teşkil ettiği iddia edilen ayet üzerinde analiz yapılacaktır.

1. İslâm ve Kadına Yönelik Şiddet

Kadına karşı şiddeti ortaya çıkaran faktörler arasında doğrudan din olmamakla birlikte toplumsal cinsiyet algısının oluşmasında dinin önemli ölçüde rolü bulunmaktadır. Kadına karşı şiddetin üretilmesinde de bu toplumsal algının etkisi olduğu için dini kabuller şiddeti temellendirmede kullanılmaktadır.

a. Nisa Suresi 34. Ayet Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

Kadına karşı şiddetin temellendirilmesinde kullanılan en önemli ayet Nisa Suresi 34. Ayettir.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

Klasik meal ve tefsirlerde bu ayete şöyle anlam verilmektedir: “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınlar üzerine kavvamdır. Onun için salih kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Nüşuzlarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”

Bu ayetin meal ve tefsirlerinde “Kavvâm”, “Nüşûz” ve “Darabe” kelimelerinin üzerinde durulmaktadır.

Kavvâm kelimesini erkeğin kadına üstünlüğü, hâkimiyeti olarak anlamak geleneksel erkek egemenliğine önemli bir temel oluşturmuştur ve ayet klasik tefsirlerde genellikle böyle yorumlanmıştır.³³ Günümüzde ise kavvam hâkimiyet değil koruyuculuk, idare edicilik olarak yorumlanmaktadır. Kavvâmın erkeğin kadına üstünlüğünü göstermediği, aile reis-

33 Bu konudaki yorumlar için bkz. Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyete Kadın*, Ankara Okulu yay., 3 bsk., Ankara 2005, s.162-164.

liği anlamında bir yöneticilik içerdiği söylenebilir. Ayrıca bu ayette genel anlamda kadın ve erkeğin değil, karı ve kocanın kastedildiğini gözden uzak tutmamak gerekir. Burada aile içinde kocanın daha ziyade ekonomik anlamda bir yönetici, koruyucu olması söz konusudur ve bu bütün toplumlarda olduğu gibi ailenin geçimini temin etme görevinin erkeğe verilmesinden kaynaklanmaktadır. Birinin yönetici olması diğerinden daha üstün olduğunu göstermez, sadece yetki ve sorumluluk belirtir.

Nüşûz kavramı ise, üzerinde geçmişten günümüze ittifak sağlanamayan bir kavram olmuştur. Toplumun örf, adet ve telakkilerinin öne çıktığı çeşitli konularda olduğu gibi bu konuda da İslâm âlimleri görüş ayrılığı içindedir. Eşlerin ve özellikle kadının evlilik hukukuna riayet etmemesi anlamında bir fıkıh terimi olarak tanımlanabilen³⁴ nüşuzda asıl görüş ayrılığı hangi davranışların bu kapsama gireceği konusunda olmuştur.

Nüşûz kavramına tefsirlerde genellikle serkeşlik, itaatsizlik, baş kaldırma, evlilik görevlerini yapmama gibi anlamlar verilmekle birlikte, kimilerince nüşuz fuhuşla sınırlandırılmaktadır.³⁵ Nüşuzu erkeğe sadakatsizlik, fuhuş olarak yorumlamak mümkün ise de, bu hususta başka ayetlerde farklı yollar gösterildiğinden hareketle isabetli olmayacağını söylemek mümkündür. Şöyle ki ayette bu kısmın öncesinde iyi kadınların özelliklerinden söz edilmesi, nüşuzun aile birliğine sadakat olarak algılanmasına imkân vermektedir. Ancak burada nüşuz, fuhuş olarak yorumlarsa, eşinin zina ettiğini iddia edip kendisinden başka şahidi olmayan erkeğe karşı yapılan ve fıkıhta mülâane denilen uygulama³⁶ ne olacaktır? Bu durumda nüşuzu fuhuş/zina olarak yorumlamak uygun mudur? Burada ayetin “nüşuzlarından korktuğunuz/endişe ettiğiniz” ifadesi öne çıkarılabilir. Yani henüz bir fiil değil sadece böyle bir fiilin işlenmesi endişesi vurgulanmış olabilir. Mülâane fiilin bizzat yapılması ancak şahit ile ispat edilememesi halinde söz konusu olabilir.

Kavvâm kelimesi hâkimiyet olarak alınıp, nüşuzun “kavvam olan erkeğe itaat” olarak yorumlanması da problem teşkil etmektedir. Zira Nisa suresinin 128. ayetinde de erkeklerin nüşuzundan söz edilmekte ve

34 Hacı Mehmet Günay, “Nüşuz”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII/303.

35 1994’de tamamlanan ve aynı isimle 1998’de yayınlanan Yüksek Lisans çalışmamızda biz de nüşuzun fuhuşla sınırlandırılabilceğini ifade etmiştik. Bkz. Asife Ünal, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslâm’da Evlilik*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s.197-199.

36 Nur 24/6-9’da anlatılan mülâane uygulamasına göre bir erkek karısının zina ettiğini söyler ancak bunu şahitle ispatlayamazsa karşılıklı olarak hakem önünde lanetleşme yapılacak ve taraflar boşanacaktır. Böylece kadın zina cezasından, erkek de zina iftirası cezasından kurtulmuş olacaktır. Bu uygulamanın benzeri Yahudilikte de bulunmakta ve Kıskaçlık Şeriatı olarak isimlendirilmektedir (Bkz. Sayılar 5/11-31).

bu durumda buradaki nüşuzun da “kadına itaat” olarak yorumlanması mümkün olabilmektedir. Erkeğin ve kadının nüşuzunu farklı biçimde yorumlama ise, tefsirlerde yapılmış olmakla birlikte ciddi bir dayanaktan yoksundur. İtaat yorumunu tamamen bırakmaya gelince Nisa 34. ayetin devamında “fe in eta’neküm/ şayet size itaat ederlerse” ifadesi olduğuna göre burada bir itaat/itaatsızlık var olsa gerektir. Belki bu itaat etmemeyi hem erkek hem kadın için aile birliğine itaatsızlık veya şiddetli geçimsizlik olarak tercüme etmek en doğru olanıdır.³⁷

Darabe kelimesi yani ayetin kadına yönelik şiddet konusunda asıl kullanılan kısmı ise, “onları dövün” şeklinde anlam verilen “vadribuhünne” ifadesidir. Buradaki darabe fiilini çoğu müfessir nüşuzlarından endişe edilen kadınlar için öğüt verme ve yataklarında yalnız bırakma yöntemlerinden sonra uygulanabilecek olan bir te’dip yolu olarak hafifçe dövme olarak yorumlamaktadır. Günümüz tefsircilerinden bazıları ise geçici olarak ayrılma, evden çıkarma anlamları vermektedir.³⁸

Darabe fiili Kur’an’da çok defa çeşitli anlamlarda kullanılan bir fiil olmasına ve birlikte kullanıldığı harfi cerlerle farklı anlamlar kazanmasına³⁹ karşı burada dövme anlamı verilerek tarihsel olarak yorumlanabilir. Yani o dönemde uygulanan bir ceza ve terbiye biçiminin ancak bazı durumlarda, birtakım müeyyidelerle ve aşamalı olarak uygulanabilmesine izin verildiği ve böylece aslında kadını korumaya yönelik olduğu söylenebilir.

Ayetteki darabe fiili boşanmadan önce uygulanabilecek geçici ayrılık olarak da yorumlanabilir. Böyle yorumlanırsa kadından kaynaklanan şiddetli geçimsizlik halinde erkeğin önce öğüt vermesi yani konuşmaya çalışması istenmektedir. Eşler arası iletişimin sağlanması yani karşılıklı konuşabilmenin başarılması anlaşma ile sonuçlanabilir. Zira anlaşmazlıklar genellikle tarafların birbirini dinlemeye ve anlamaya çalışmamasından kaynaklanmaktadır. O halde öncelikle konuşarak anlaşma yoluna gidilmelidir. Bunun yetmediği durumda bir süre yatakları ayırmak bir çözüm getirebilir. Yatakları ayırmak da fayda vermezse boşanmadan önce bir süre ayrılık denenebilir. Bu boşanma öncesi taraflara iyice düşünmek, durumu bir daha gözden geçirmek amacıyla günümüz medeni

37 Bu konudaki farklı yorumlar için bkz. Ömer Özsoy, “Çağdaş Kuran(lar) Üretimi Üzerine -‘Karı Dövme’ Olgusu Bağlamında 4 Nisa 34 Örneği”, *İslamiyat*, 5/1 (2002), s.115-124.

38 Örnek olarak bkz. Mehmet Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı”, *On-dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2007), s.120-127.

39 İbn Manzur, “Darabe”, *Lisanü’l Arab*, Beyrut 1988, s.35-41.

hukukunda da uygulanan “geçici ayrılık” uygulamasıdır.

Günümüz tefsircilerinden bir kısmı ayetteki darabe fiiline Kur’an’da kullanılan çeşitli anlamlarından hareketle “ayırarak”, “uzaklaştırmak” anlamı vermekle birlikte kadının evden uzaklaştırılması gerektiğini söylemektedir. Ancak burada kadının evden uzaklaştırılması/ çıkarılması doğru olmasa gerektir. Boşama halinde bile iddet süresince kadının evde kalabilmesinin söz konusu olduğu İslâm’da, kadının gideceği herhangi bir yer yok ise, evden geçici olarak çıkarılması uygun olmayacaktır. Medeni hukukta uygulandığı gibi maksat boşanmadan önce geçici bir ayrılık ile taraflara düşünme fırsatı vermekse, durumu müsait olan tarafın bir süre ortak evden ayrılması daha doğru bir yol olacaktır. Geçici ayrılık tarafların aile birliğine dönmesini sağlarsa zaten başka bir yol aranmadan evlilik devam edecektir. Ancak bu ayrılık sonucu değiştirmez ise kesin boşanma devreye girecektir.

Erkeğin nüşuzunun söz konusu edildiği Nisa suresi 128. ayette anlaşmada bir beis olmadığı belirtilmektedir. Devamındaki Nisa suresi 130. ayette de karı koca ayrılırlarsa da Allah’ın onların ihtiyaçlarını gidereceği ifade edilmektedir. Yani şiddetli geçimsizlik bir ayrılma sebebi olabilir. Ancak dayak kesinlikle bir terbiye yolu değildir.⁴⁰Böyle bir durumda kadının dövülmesi hiçbir olumlu sonuç doğurmayacak tersine eşlerin arasının daha da bozulmasına yol açacaktır. Durumun vahametini kocasının sözleri ve yatağını ayırması ile anlamayan kadının dövülmesi mi, onu kendine getirecektir? Üstelik tefsirlerde bu vurmanın/dövmenin “hafifçe yapılması” tavsiye edilmekte adeta sembolik bir dövme olarak uygulanması istenmektedir.

Dövmenin hafifçe olmasına dair ayette herhangi bir ifade bulunmamasına rağmen müfessirlerin, bunun kötüye kullanılabilen hareketle fiili hafifletmeye çalıştıkları görülmektedir. Burada muhtemelen Veda Hutbesindeki yaralayıcı olmama şartı esas alınmıştır. Kur’an’da Eyüp Peygamberin eşine vurma yeminini bir demet sap ile sembolik olarak yerine getirebileceğini söyleyen Sad suresi 44 ayetinden hareket etmiş olunması da mümkündür.

40 İslâm’da dayağın terbiye yolu olarak kullanılabilmesi yönünde delil olarak kullanılan namaz kılmayan çocuğun on yaşından sonra dövülebileceğine dair hadisin tahlili konusunda şu üç makaleye bakılabilir. Mustafa Ertürk, “Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili”, *Marife*, 2/2 (2002), s.53-79; Ahmet Tahir Dayhan, “Çocuğun Namaz Eğitimi ile İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili”, *Marife*, 3/2 (2003), s.29-58; Ali Akyüz, “Çocuk ve Namaz”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (2002), s.83-88.

Nisa Suresi 34. Ayetin nüzul sebebi incelendiğinde Habibe bintü Zeyd isimli kadının kocası tarafından tokatlandığı için babası ile birlikte Hz. Muhammed'e şikâyete gelmesi, onun kısas yani kocanın da aynı şekilde tokatlanmasını söylediği, bunun üzerine bu ayetin gelmesi ve kısastan vazgeçilmesi görülecektir.⁴¹ Burada ilginç olan kadının dövülmesine Hz. Muhammed'in verdiği tepkidir.

b. Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Hz. Muhammed'in Tavrı

Hz. Muhammed (SAV) hiçbir şekilde eşlerini dövmemiştir. Onun yerine bazı durumlarda geçici ayrılık uygulamasına gitmiştir. Kur'an'da Nur Suresi 11-26. ayetlerde "ifk" hadisesi olarak bilinen Hz. Aişe'ye iftira atılması konu edilmektedir. Bu ayetlerle suçsuz olduğu bizzat anlaşılmasından önce, Hz. Aişe'nin kendi isteğiyle bir süre baba evine gittiği bilinmektedir.⁴²

Tahrim Suresi 1-5'de söz edilen tahrim olayında da, eşlerinin Kur'an'a yansıyan birtakım olumsuz davranışları karşısında Resulullah'ın bir ay süresince bütün eşlerinden uzak kalma kararı verip bunu uygulaması konu ile ilgili çok önemli bir misal teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in, daha iyi maddi imkânlar isteyen eşlerine "dilerlerse mehirlərini alıp ayrılabilirler" söylemesinin emredilmesi de (Ahzap 28-29) bu hususta bir başka örnektir. Bu olayların hiç birinde herhangi bir dövme uygulaması söz konusu değildir. Bir Peygambere bile böyle bir durumda dayak yolu göstermeyen Kur'an'ın, hangi biçim ve şiddette uygulayacağı dahi bilinmeyen herhangi bir kocaya gelişigüzel sebeplerle dayak izni vermiş olması Kur'an'ın ruhuna uygun görünmemektedir.

Hayatı boyunca hiçbir eşini, çocuğunu veya maiyetinde bulunanları dövmediği bilinen Hz. Muhammed'in Veda Hutbesinde kadınlarla ilgili olarak söyledikleri⁴³ dövme konusunu anlamada yardımcı olacaktır.

أيها الناس إن لِنِسَانِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ حَقٌّ. وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَلَّا يُوطِئْنَ فُرْشَكُمْ غَيْرَكُمْ، وَلَا يُدْخِلْنَ أَحَدًا تَكَرُّهُنَّ بِيُوتِكُمْ إِلَّا بِإِذْنِكُمْ، وَلَا يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مَبِينَةٍ. فَإِنْ فَعَلْنَ، فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ آذَنَ لَكُمْ أَنْ تَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَتَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مَبْرَحٍ. فَإِنْ انْتَهَيْنَ وَأَطَعْنَكُمْ، فَعَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ. وَإِنَّمَا النِّسَاءُ عِنْدَكُمْ عَوَانٌ لَا يَمْلِكُنَّ لِأَنْفُسِهِنَّ شَيْئًا. أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانَةِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ. فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ وَاسْتَوْصُوا بِهِنَّ خَيْرًا

41 Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Nisaburî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Âlemü'l Kütüb, Beyrut, tarihsiz, s.111-112.

42 Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynü'd-din Ahmet ez-Zebidî, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Kamil Miras, Ankara 1985, VIII/73-97.

43 İbn Mace, *Menasik*, 84; *Tecrid-i Sarih*, X/398.

“Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah’ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah’ın emriyle helal kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız; yatağınızı hiç kimseye çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız kimseleri izniniz olmadıkça evlerinize almamaları, açık bir fuhuş işlememeleridir. Eğer böyle yaparlarsa Allah onları yataklarında yalnız bırakmanıza ve daha olmazsa hafifçe dövüp sakındırmanıza izin vermiştir. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru örf ve âdete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir.”

Burada Nisa 34. ayetteki gibi yatağında yalnız bırakma ve yaralayıcı olmadan hafifçe dövme iznine vurgu yapılmaktadır. Bazı metinlerinde “vela ye’tine bi fahişetin mubeyyinetin” ifadesi yer almamaktadır. Tercümelerde ise genellikle bu kısım göz ardı edilmektedir. Sanki eve hoşlanmadığı herhangi birini almasından, örneğin kocanın hoşlanmadığı bir komşu kadını evine almasından, onunla görüşmesinden bahsediliyor gibi anlam verilebilmektedir ki kastedilen bu olmasa gerekir. Hz. Muhammed burada kadının yatağına eşinden başka birini almaması, evine kocasının istemediği birini almamasını zikrettikten sonra bir kez daha açık bir fuhuş işlememesine vurgu yapmaktadır. Bunları yaptığı takdirde de Allah’ın kocaya eşini hafifçe dövme izni verdiğiinden söz etmektedir. Bu durumda Nisa 34’de de aynı şekilde ancak fuhuş durumunda böyle bir izin olabildiği söylenebilir. Ancak burada meselenin öncelikle konuşarak halledilmesi tavsiyesi bulunmaması, doğrudan yatakları ayırma ve dövmeden söz edilmesi Nisa 34 ile farklılık arz etmektedir. Buradan nüşuzun öncelikle konuşarak halledilebilecek bazı durumları kapsadığı, Veda Hutbesinde ise açıkça belirtildiği gibi doğrudan ihanetin söz konusu olduğu söylenebilir.

Konuyu kadına karşı şiddet bağlamında ele alırsak öncelikle kadının bu tarz bir ahlaksızlık dışında kalan herhangi bir sebeple dövülebilmesinin caiz olmayacağını söylemek mümkündür. Ya da konuyu tarihsel olarak yorumlayarak o dönemin şartlarında getirilen bu iznin bu gün için geçerli olmadığı söylenebilir. Bu durumun net bir biçimde ortaya konması, dayanın caiz olduğu hatta tavsiye edildiği gibi bir düşünceyi ortadan kaldırır, hatta dayağı yasaklar.

Başka hiçbir sebeple hafifçe de olsa kendisine fiziksel şiddet uygulanamayan kadın açık bir şekilde sadakatsizlik yapmışsa durum ne olacaktır? İşte burada Veda Hutbesine göre yatakları ayırma ve hafifçe vurma olacak demektir. Zira dövmenin ancak bu şartla ve gayra müber-

rih⁴⁴/yaralayıcı olmadan, hafifçe olmasına izin verildiği belirtilmektedir. Böyle bir durumda erkeğin “hafifçe” vurabilmesi mümkün müdür? Hz. Muhammed ifk hadisesi sırasında neden Hz. Aişe’ye soğuk davranmakla ve tevbe etmesini istemekle yetinmiş, böyle bir uygulama yapmamış ancak bir taraftan da gerçeği araştırmıştır?⁴⁵ Burada soğuk davranma, tevbe etmesini isteme ve gerçeği araştırma konu ile ilgili bir endişe olduğunu göstermektedir. Endişe olduğu halde dövme/vurma olmaması Hz. Muhammed’in bunu uygun bulunmadığını göstermektedir.

Zaten koca eşinin zina ettiğinden emin, ancak kendisinden başka şahidi yoksa belirtildiği gibi lian ayetleri devreye girecek ve taraflar boşanacaktır.⁴⁶ Ayrıca Talak Suresi 1. ayette de “apaçık bir hayasızlık /fahişelik yapmadıkları sürece boşanılan kadınların iddetleri süresince evden çıkarılmalarının uygun olmadığı” söylenmektedir. Bu ayete göre kadının apaçık bir fuhşu durumunda yapılması gereken evliliği sona erdirmek ve kadını evden çıkarmaktır. Burada dahi herhangi bir dövme veya cezalandırma söz konusu edilmemektedir. O halde Allah Resulünün dövmeye ancak iffetsizlik halinde izin vermiş olması, evliliğini sona erdirmek istemeyen kocaya sunulan bir nevi psikolojik rahatlatma olabilir mi? Bunlar ve yukarıdaki ayetler ortada iken Nisa 34. ayetteki nüşuz kavramının içeriğini daha basit hususlara indirgemek doğru mudur?

Hz. Muhammed’in, Nisa 34. ayetin sebebi nüzulüne benzer bir başka olayda verdiği tepki de ilginçtir. Sabit b. Kays, karısı Cemile bintü Abdullah b. Ubey’i döverek kolunu (elini) kırar. Durum kendisine şikâyet edilince Resulullah Sabit b. Kays’ı çağırıp “Hanımınla ilgili alman gerekeni (mehiri) alıp onu boşa” diyerek tarafları boşar.⁴⁷ Buradan da dayanın Hz. Muhammed’in hoş görebileceği bir uygulama olmadığı sonucu çıkarılabilir. Veda hutbesindeki sözleriyle belirtildiği gibi dayağı açık bir ihnet durumu ile sınırlandırılmakla Allah Resulü, toplumdaki gelişigüzel dayak uygulamalarını ortadan kaldırmak istemiş olsa gerektir. Nitekim o “*Daha ne zamana kadar biriniz hanımını, köle döver gibi dövecek; günün sonunda da onunla birleşip yatacaktır.*”⁴⁸ sözüyle de dönemin dayak uygulamasına karşı çıkmıştır. Bu hadisi dayağın sadece şiddetli olanına karşı çıkma olarak niteleyip kölenin şiddetle, eşin ise hafifçe dövülebileceği sonucu

44 Buhari, Nikâh, 94.

45 Tecrid-i Sarih, VIII/73-97.

46 Zina şahit ile ispatlanır ya da doğrudan kadın tarafından dört defa itiraf edilirse zina cezası uygulanacaktır.

47 Nesâî, Talâk, 53.

48 Buhârî, Nikâh, 94; İbn Mâce, Nikâh, 51/1983.

da çıkarılmamalıdır. Belirtildiği gibi Nisa 34'ün sebebi nüzulüne göre Habibe bintü Zeyd'e eşi tokat atmıştır.⁴⁹ Ayrıca "Hz. Ayşe şöyle demiştir: Resûlullah hiçbir hizmetçiye de, hiçbir kadına da vurmamıştır; hatta o, eliyle (bile) hiçbir şeye (vurup) dayak atmamıştır."⁵⁰ Kanaatimizce Allah Resulü, dayanın sadece şiddetine değil, sebebine de sınırlama getirerek ve kendisi hiçbir durumda uygulamayarak, asıl amacının bir realite olarak toplumda var olan dayayı ortadan kaldırmak olduğunu göstermek istemiştir.

Burada evlilikte kadın ve erkeğin birbirine sadakatının aile birliği için hayati önem taşıdığını da ifade etmek gerekir. Zina ve evlilik birliğini zedeleyecek türde gayri ahlaki davranışlar kadına da erkeğe de yasaklanmıştır. Zina için verilecek ceza kadın veya erkek için aynıdır. Bu konuda kadının aleyhine olan toplumsal cinsiyet algısının değişmesi, zina ve fuhuş için "erkeğin elinin kiridir, yıkar geçer" anlayışının dini bir temeli olmadığını, tersine İslâm'da zinanın, hem erkek hem kadın için haram olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Kadınla ilgili yanlış algıya temel oluşturacak biçimde yorumlanan dini metinler sadece bu ayet ve hadisler değildir. İlişkinin meşru biçiminin vurgulandığı "Kadınlarınız sizin tarlanızdır"⁵¹ ayeti gibi ayetler, kadını cinsel bir obje olarak ele alacak biçimde yorumlanmaktadır. Hz. Muhammed'e atfedilen kadınla ilgili birçok olumsuz söz de hadis külliyyatı içinde yer almaktadır. Bunların sahilik derecesi konunun uzmanları tarafından çeşitli incelemelere tabi tutulmaktadır.⁵² Bunlardan bazılarının doğrudan İsrailiyat olduğu, kimilerinin ataerkil yapıyı güçlendirmek adına erkekler tarafından söylendiği veya kadın aleyhine yorumlandığı söylenmektedir. Bütün bunlar tebliğin sınırlarını aşacağı için burada sadece bunların varlığına işaret etmekle yetinilmiştir.

Sonuç

Yahudi-Hıristiyan dünyanın olumsuz kadın algısının ortaya çıkardığı Feminizmin de etkisiyle yapılan birtakım çalışmalarla, dünyada kadının durumu nispeten düzelmeye başlamıştır. Bununla birlikte bugün kadının hak ettiği yerde olduğunu ve şiddet görmediğini söylemek, istatistiklere göre mümkün değildir. Kadının cinsel obje olarak sunumu ona

49 Nisaburî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s.111-112.

50 İbn Mace, *Nikâh*, 51/1984.

51 Bakara 2/223.

52 Örnek olarak bkz. Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümü*, Kitabiyat Yay., 2. Baskı, Ankara 2001; Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yay., 2. Baskı, İstanbul 2006.

karşı şiddetin şeklini değiştirmiş görünmektedir.

İslâm dünyasında ve ülkemizde de bu hususta alınması gereken çok yol vardır. Yapılması gereken en önemli şey kadına bakış açımızı değiştirmektir. İslâm'ın kadın algısı, Kur'an'a ve Resulünün uygulamasına göre şekillendirilmelidir. Bu konudaki ayetler tekrar yorumlanmalı; hadisler ciddi bir kritiğe tabi tutulup ayıklanmalı; kadının kul, insan, eş, anne, kardeş ve evlat olarak hak ve sorumlulukları iyi tespit edilmelidir.

Kadına şiddetin fiziksel biçimi kadar, aile içi ve dışı cinsel şiddet, ekonomik şiddet ve en göz ardı edilen şekli olan psikolojik/duygusal şiddet biçimlerini de Kur'an ve sünnet ışığında değerlendirmek gerekmektedir.

Şiddetin her türüsü gibi, kadına karşı aile içi veya dışı şiddetin ortadan kalkması elbette kolay değildir. Ancak anlayış değişmesi; şiddetin dini bir temele dayandırılması bir yana, bilakis dinen yasak kapsamında ele alınması gerekmektedir. Bunun için de kadın ve erkeğin cinsiyetinden önce, insan ve kul olarak varlığı ele alınmalıdır. Kur'an, inanan kadın ve erkeklerin birbirlerinin dostları olduğunu, birbirlerine iyiliği emredip kötülükten uzaklaştıracaklarını söylemektedir.⁵³ Yüce Allah, eşlerin birbirlerini kötülükten koruyan birer elbise olduğunu bildirmekte;⁵⁴ eşler arasında oluşturduğu sevgi ve muhabbetin kendi varlığının belgelerinden olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵ Allah Resulü, ümmetiyle vedalaşırken, Allah'ı şahit tutarak kadınların haklarına riayeti hatırlatmaktadır. Bunun gibi birçok olumlu örnek iyice açıklanıp, en azından kadına karşı şiddete dini bir tolerans olmadığı ortaya konulmalıdır.

Başta söylendiği gibi kadına karşı şiddetin birçok sebebi bulunmaktadır. Ancak din, düşünce yapısını şekillendirmede büyük bir önem taşımaktadır. Kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesinde ilk şart olan toplumsal cinsiyet algısını değiştirmede olumlu dini referansların etkili olacağı ve bu konuda yapılacak eğitim çalışmalarının ciddi oranda katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Burada kadına karşı aile içi şiddetten söz edilmekle birlikte, elbette aile içinde gerek erkeğe gerek çocuklara gerekse ailede varsa diğer fertlere yönelik de şiddetin hiçbir türüsünün uygulanmaması gerekmektedir. Sağlıklı ve huzurlu ailelerden oluşan toplumların sağlıklı ve huzurlu olacağından hareketle, barış içinde bir dünya isteniyorsa, işe aileden başla-

53 Tevbe 9/71.

54 Bakara 2/187.

55 Rum 30/21.

mak gerektiğini göz ardı etmemek önemlidir. İslâm'ın öngördüğü aile yapısı, fertleri arasında Allah'ın varlığının belgelerinden kabul edilen sevgi, saygı ve muhabbet olan aile yapısıdır. Gittikçe zayıflamaya başlayan bu yapıyı güçlendirmek için kadını erkeğiyle gayret etmek gerekmektedir. Her birey için en azından kendi ailesini her türlü şiddetten uzak; fertleri karşılıklı haklar kadar sorumlulukların da bilincinde olan; saygı, sevgi ve huzur dolu bir yapıya büründürmek aynı zamanda dini ve vicdani bir görev olsa gerektir.

Kaynakça

- Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları (Aralık 1993-Aralık 1994), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Akyüz, Ali, "Çocuk ve Namaz", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (2002), ss. 83-88.
- Ateş, Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buharî*, Darû Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Dayhan, Ahmet Tahir, "Çocuğun Namaz Eğitimi ile İlgili Bir Hadis Tahlilinin Tahlili", *Marife*, 3/2 (2003), ss.29-58.
- Ertürk, Mustafa, "Çocuğun Dinî Eğitiminde Kullanılan Bir Hadis ve Tahlili", *Marife*, 2/2 (2002), ss. 53-79.
- Günay, Hacı Mehmet, "Nüşuz", *DİA*, İstanbul 2007.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, Darû Sahnûn-Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*, Beyrut 1988.
- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Haz: Fidan Korkut Owen - Dean W. Owen, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2008.
- Karınca, Eray, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, 2008.
- Nesaî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesaî*, Darû Sahnûn -Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Nisaburî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Âlemü'l Kütüb Yayınları, Beyrut, tarihsiz.
- Okuyan, Mehmet, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2007), ss. 93-134.
- Özsoy, Ömer "Çağdaş Kuran(lar) Üretimi Üzerine -'Karı Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisa 34 Örneği", *İslâmiyat*, 5/1 (2002), ss.111-124.
- Öztürk, Mustafa, *Cahiliyeden İslâmiyete Kadın*, Ankara Okulu Yayınları, 3 Baskı, Ankara 2005.

- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali-Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.
- Stratejik Plan-2008-2012, *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 2007.
- Şener, Ekin Bozkurt, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi*, Ankara 2011.
- The Global Gender Gap Report 2014, http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf(08.09.2015)
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hazırlayan: Sarp Üner, *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 2008.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı-2008-2013, *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 2008.
- Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 2006.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümü*, Kitabiyat Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2001.
- Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2015.
- Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ankara 2009.
- Ünal, Asife, *Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Evlilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Zebidî, Zeynü'd-din Ahmet, *Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Kamil Miras, Ankara 1985.
- http://www.uhdig.m.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_07.pdf (10.09.2015)
- http://www.uhdig.m.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_19.pdf (10.09.2015)